

גבוה הוא מחיר הציונות

גדעון אנגלר

אהוד בר-עזר / אין שאננים בציון: שיחות על מחיר הציונות / ספרית אופקים, עם עובד, 1986, 346 עמ'.
מ

הוא מחיר הציונות, והאם הוא היה כדאי? - שאל אהוד בן עזר חמישה-עשר בני שית, אנשי אקדמיה וסופרים ופוליטיקאים, ב-1965 וב-1970. אין זה מפליא כלל שהשאלות של אז רלבנטיות גם היום, אבל הדגשים השתנו, מאז והתשובות לבעיות מרכזיות התחדרו מאוד. כך, היום אולי יותר מאיפעם אנו חשים במחיר של העימות הישראלי-ערבי, שהפך להיות שאלה טורדת פני-מית שלנו, וביחסים בין חילוניים לבין דתיים חלה תפנית מרחיקת לכת.

שולמית אלוני, שהיא אחת מהמראיינים בספר, התייחסה להשלכות הקשות שיש לקשר בין דת לפוליטיקה בארץ על היחסים האלה, אבל אפילו היא לא יכלה בוודאי להעריך אז את גודל הקרע שיווצר בין בעלי השקפות פלורליסטיות-חילוניות ודמוקרטיות, לבין חוגים דתיים אשר בשם הציונות מסתכלים על אנשים כאלה כרכי לב ולוקים בחסר.

אלם בן עזר שאל שאלות רבות נוספות, ביניהן: האם הציונות הביאה עמה בטחון ליהודים בארץ, או שמא נידון הישראלי לתסביך רדדיפה והסתגרות שאפילו אינה קיימת כיום בגולה, ובן מהי הזיקה בין הגולה לבין הארץ. אבל השאלה המרכזית שאותה שאל בן עזר - היא מהו המחיר שמשלם האינטלקטואל הישראלי בארץ בהשוואה לזה שבגולה.

הגירוי לשאלה זאת, ולקיומן של השיחות בכלל, היה ג'ורג' סטיינר. סטיינר, אינטלקטואל מבריק ומבקר מקורי ומעמיק של התרבות המערבית, רואה בציונות, באופן פרדריקסלי, בריחה מאחריות יהודית. סטיינר הוא דובר קוסמופוליטי של המצב היהודי, והוא טוען כי היהודים מילאו תפקיד מכריע בקידום דום התרבות המערבית בשל היותם מיעוט זר, "אאוטסיידרס", וכי הגאונות היהודית

מוצאת את ביטויה רק מחוץ למסגרת לאר-מית-תרבותית.

הלאומיות גם נוגדת, לפי השקפתו, את הרוח האנושית שביהדות ועל היהודים להליחם בה, מה גם שהלאומיות היא "ארס תקור פתנו" כדבריו, ומקור לאסונות הנוראים שפקדו את תקופתנו. גם אם אנחנו לא מאמינים כי נועדנו למלא "שליחות" קוסמופוליטית ואנחנו חושבים כי מי שמהה את עצינו מו כיהודי ורוצה להמשיך להשאר כזה, יוכל להיות חיים אנושיים לא חצויים ולא פגומים בישראל ולא מחוצה לה, נשאל את עצמנו אף-על-פי-כן האמנם מחיר הציונות פירושו גם שהאינטלקטואל הישראלי יאבד את רגישותו ואת ייעודו כמבקר של חברה וכיוצא של ערכי רוח אנושיים?

משיבים לשאלות הללו והאחרות ייצגו לקשת מגוונת של דעות בארץ, כשבקצה האחד נמצא את יונתן רטוש, שעבורו הזהות הישראלית נתפסה במושגי שטח ומרחב וב-ניתוק מהיהדות בגולה, ובקצה השני נמצא את ישעיהו ליבוביץ, שעבורו ההצדקה לקיום המדינה היא בהיותה מדינה של העם היהודי כולו, והיא גם הזירה שבה צריך להתנהל המאבק על היהדות.

הרעה המצביעה על מכנה משותף כלשהו בין שתי גישות אלה היא זו של גרשם שלום. שלום רואה את היהדות כדיאלקטיקה של המשך ושל מרד. הציונות היתה המרד בפסריות ובציפיות משיחיות בגולה, והיתה כניסה להיסטוריה וקבלת אחריות על גורלנו. אף כי שלום כופר לחלוטין במושג של יהדות נורמטיבית, הוא יכול בכל אופן להחשב כ"תיאולוג" של הציונות החילונית משום שהוא מאמין שיש בציונות מן "הנסתר", והיא הביטוי ליהדות של ימינו כפי שכל תקופה מגלה את יהדותה היא.

שמואל הוגו ברגמן ועקיבא ארנסט סימון מוסיפים את המימד של ההומניזם הדתי והדו-סובלנות, ובדומה לכך גם מרדכי מרטין בר-בר. דוד בן-גוריון, ברוך קורצווייל וישעיהו תשבי מוסיפים גוונים לקשת הדעות, ואיש איש בדרכו מתמודד עם מחיר הציונות. מעין טייה מהכיוון הכללי והוא שיחותו על נושאים

קיומיים-אישיים של פנחס שרה, וכן וידויו של הנישורר א. עלי, הרואה במלחמות עם הערבים מעשה עקדה, ואינו מוצא כל משמעות או רצון למוות למען אידיאל של "עם בחירה".

על המחיר שעל האינטלקטואל לשלם מתעכבים נתן רוטנשטרייך בשיחה שקולה ומעמיקה, ובמיוחד בועז עברון המדבר על המצב הבסיסי של השתעברות נפשית של האינטלקטואל לאנשי המעשה בארץ. אבל יהיה זה אולי נכון יותר לומר שבתקופה מסוימת בארץ חש האינטלקטואל שאין לו בסיס מוסרי לביקורת רדיקלית של חברה הנמצאת במצור. זהו "תשלום" מסויים שהיה עליו לשלם כדי לא להיות "אאוטסיידר" כמו האינטלקטואל היהודי בגולה. אף על פי כן ניכר בארץ תהליך השתחררות מעכבות, אם גם באיטיות, ורבים יותר האינטלקטואלים והאחרים המשמשים כ"סייסמוגרפים" לכריר אותה הרוחנית והפוליטית של החברה בארץ וכיכולת לא פחותה מאלה של המערב.

אולי לא מיותר להעיר כי מראשיתה היו תה הספרות העברית חלוץ בכיוון זה. א.ב. יהושע, המפתח תיוה פסיכולוגית מעניינת, מוצא בספרות גם משמעות נוספת, והיא ערבה התרפויטי בהקלת המצוקה, החרדה והערבול הקיימים בארץ. ערך כזה מייחס יהושע לציונות בכלל, שיעודה היא לדעתו לחלץ את העם היהודי ממצבו הנברוטי שבו הוא נתון בגולה ולהחזירו לגורמליות בארץ.